

Sint-Felixpakhuis wordt FelixArchief. Voormalig stapelhuis wordt opslagplaats voor Antwerps geheugen

De manier waarop een stad omgaat met haar verleden vertelt ook veel over haar toekomst, want gisteren is onontbeerlijk om vandaag en morgen te begrijpen. In het nieuwe FelixArchief, op een steenworp van het toekomstige MAS (Museum Aan de Stroom), zijn alle Antwerpenaars voortaan welkom om te graven in het geheugen van Antwerpen. De 16 kilometer stadsarchieven vonden een nieuwe, veilige plek in het Sint-Felixpakhuis, een pareltje van 19e-eeuwse havenarchitectuur.

Aanvankelijk bewaarde de stad haar belangrijke documenten in het stadhuis, in de zogeheten 'privilegiekom', een kist van meer dan 2 meter lang. De beveiliging was optimaal: de sleutels van de negen sloten werden verdeeld over de stadsbestuurders. Alleen door allemaal samen te werken konden zij de koffer openen. Maar hoe groter de stad werd, hoe talrijker de bijhorende documenten en de kist werd al snel te klein. Het Antwerpse stadsarchief, al bestond die benaming toen nog niet, bleef wel tot de 20e eeuw op het stadhuis. Vanaf 1796 onder toezicht van een speciaal daartoe aangestelde ambtenaar, de eerste Antwerpse archivaris. Binnen het stadhuis vonden een aantal verhuisoperaties plaats en een deel van de stedelijke archieven kwam terecht op de (onveilige) zolder van het stadhuis. Na WO II werd het probleem van de huisvesting van het archief door brandgevaar en plaatsgebrek acuut en het pleidooi voor een nieuw archiefgebouw des te dwingender. Het toenmalige college liet zijn oog vallen op de gebouwen van de voormalige Openbare Kas van Lening in de Venusstraat, die tot 1923 Berg van Barmhartigheid heette. Op 15 december 1956 werd de nieuwe en toendertijd bijzonder moderne stek plechtig ingehuldigd. Bijna vijftig jaar lang beleefden de Antwerpse stadsarchieven hier een enorme bloeiperiode. De archieven groeiden sterk aan, werden beschreven en geïnventariseerd en vooral, steeds vaker geraadpleegd. Het stadsarchief werd zo langzaam het slachtoffer van zijn eigen succes en de stijgende erfgoedbelangstelling: de leeszaal werd te klein voor de stroom bezoekers die steeds hogere eisen stelden aan het gebruiksgemak, de archiefmagazijnen raakten overvol en ook aan de wensen van klimaatbeheersing en van brandveiligheid kon al lang niet meer worden voldaan. Dus herhaalde de geschiedenis zich: de stadsarchivaris zocht en vond, samen met de stad, een nieuwe locatie.

*Het gerestaureerde Sint-Felixpakhuis aan het Willemdok (l.) (foto Tony Gonzalez).
De unieke binnenstraat van het pakhuis (r.) (foto Liesbeth Talboom).*

Naar het Sint-Felixpakhuis!

Op amper 500 meter van het archief in de Venusstraat werd de oplossing gevonden. Het Sint-Felixpakhuis staat al sinds 1976 op de lijst van beschermde monumenten wegens zijn bijzondere architectuur en zijn unieke binnenstraat. Het pakhuis werd tussen 1859 en 1861 gebouwd op de interessante locatie naast de dokken en een voormalig goederenstation. Net na de ingebruikname, op 2 december 1861, sloeg het noodlot echter toe en werd het pakhuis met alle erin opgeslagen goederen nagenoeg volledig met de grond gelijkgemaakt door een reusachtige brand.

Dezelfde architect, Felix Pauwels - vandaar waarschijnlijk ook de naam Sint-Felixpakhuis - tekende nieuwe plannen met extra aandacht voor brandveiligheid. Daaraan hebben we de unieke binnenstraat te danken die het gebouw sindsdien in twee verdeelt. 'De Felix' werd volgestapeld met tabak, graan, kleding, glasramen, kaarsen en wijn. Maar hoe meer de Antwerpse havenactiviteit opschoof naar het noorden, hoe stiller het in het Sint-Felixpakhuis werd. In 1985 verliet de laatste baal tabak het pakhuis en behalve voor tijdelijke, kleinschalige opslag van uiteenlopende goederen, stond het enorme gebouw er verlaten bij. 'De Felix' was sinds 1912 eigendom van de stad Antwerpen en het college ging dan ook op zoek naar een nieuwe bestemming voor het leegstaande monument. Niet eenvoudig, want met exact 1515 houten en gietijzeren zuilen, lage plafonds en weinig licht waren veel functies al op voorhand uitgesloten.

Na een uitgebreide haalbaarheidsstudie werden beide zoektochten op elkaar afgestemd: het leegstaande Sint-Felixpakhuis zou omgevormd worden tot nieuwe vestiging van het stadsarchief. In 1998 werd het project door het college goedgekeurd en toegewezen aan het studie bureau Grontmij Vlaanderen uit Zaventem (destijds Atenco nv). Het

studiebureau ging voor de uitwerking van het architecturale concept een samenwerking aan met het vermaarde architectenbureau Robbrecht en Daem uit Gent.

De restauratie werd uitgevoerd met het grootste respect voor het oorspronkelijke karakter van het monument. De werken werden onderverdeeld in drie fasen. De eerste fase werd uitgevoerd door Strabag nv en omvatte vooral grote infrastructuurwerken zoals een nieuw dak en het gieten van de liftkokers. In de tweede fase voerde Verstraete & Vanhecke vooral de restauratiewerken van de gevels, ramen, laadplatforms, uit. In de derde en laatste fase lag de klemtoon op de inrichting als archief door Van Laere uit Zwijndrecht.

Archieven in containers

De architecten kozen voor een uiterst moderne en doordachte manier van archiefbewaring. In 18 afzonderlijke archiefcontainers is er plaats voor maar liefst 36 strekkende kilometer archieven. Het werken met afzonderlijke archiefcontainers biedt verschillende voordelen. Het onderbrengen van kostbare archieven in verschillende compartimenten betekent een voordeel voor de brandveiligheid, maar ook het klimaat kan afzonderlijk worden aangepast aan de specifieke inhoud. Bovendien is dit in het Sint-Felixpakhuis de gedroomde oplossing: de dubbelwandige containers schermen de archieven volledig af van licht zodat een extra verduistering van de ramen - wat ongetwijfeld geraakt zou hebben aan het beschermde monument - niet meer nodig was.

Wat geldt voor archieven - afgeschermd van licht - geldt natuurlijk niet voor hen die de archieven raadplegen. Ook hier zijn de architecten op majestueuze wijze omgegaan met het gebouw. De zesde verdieping, waar alle publieksruimtes van het FelixArchief zich bevinden, is een oase van licht en rust. Veel hout, veel wit, stijlvolle atria en moderne leeszaalvoorzieningen: een verademing voor de bezoekers én voor het personeel.

De grote verhuis

Hoewel de oude en de nieuwe behuizing maar 500 meter van elkaar verwijderd waren, was de uitdaging toch niet min: verhuis op een korte tijd exact 112.009 archiefdozen in optimale omstandigheden én slaag erin om ze na de operatie allemaal vlot terug te vinden. Het Antwerpse stadsarchief profiteerde ook van deze unieke gelegenheid om over te gaan op formaatplaatsing. De archieven staan nu niet meer alleen thematisch bij elkaar, maar ook volgens grootte. Zo levert één grotere archiefdoos in een reeks niet meteen plaatsverlies voor een heel legbord op. Al in 1998 werd gestart met de voorbereiding van dit huzarenstukje en kreeg elk archiefdocument een nieuwe zuurvrije verpakking. Daarna kreeg elke archiefdoos een gekleurd etiket met een uniek verhuisnummer. Dit bleek een onmisbaar instrument in de communicatie met de verhuisfirma

Vandergoten uit Brussel. Aan de hand van een gedetailleerd verhuisdraaiboek werd vrachtwagen na vrachtwagen volgeladen. Op 18 augustus 2006 omstreeks 15.00 u maakte de allerlaatste archiefdoos 'de grote oversteek'. Daarna kon gestart worden met het koppelen van 940.000 archiefnummers aan de nieuwe plaatsingsnummers in onze bestanden.

En daarmee is het Sint-Felixpakhuis het FelixArchief geworden. Dat de stad Antwerpen terecht trots is op haar rijke verleden wisten we al, nu heeft zij ook een archiefinstelling waar anderen jaloers op kunnen zijn.

Praktische info:

Het Antwerpse stadsarchief bewaart de documenten van de stedelijke administratie vanaf de 13e eeuw tot op vandaag. Daarnaast vervullen een aantal privé-archieven van Antwerpse families, bedrijven of verenigingen het beeld van Antwerpen door de eeuwen heen. De nieuwe leeszaal van het FelixArchief is de toegangspoort tot het geheugen van Antwerpen. Iedereen is er welkom van dinsdag t.e.m. vrijdag tussen 8.30u en 16.30u. Een afspraak maken hoeft niet, wij vragen alleen u te registreren als bezoeker via de website www.felixarchief.be. U kan archiefstukken opzoeken via de inventarissen op onze website of in de leeszaal. Stukken aanvragen kan tussen 8.30u en 15.30u. Medewerkers van het FelixArchief halen de gewenste stukken dan voor u op uit de magazijnen. Archieven raadplegen gebeurt steeds in onze leeszaal, breng eventueel een eigen draagbare computer mee of een fototoestel, onder bepaalde voorwaarden mag u immers foto's nemen van archiefdocumenten.

Contact: FelixArchief, Oudeleeuwenrui 29, 2000 Antwerpen.
[T] 03 29 29 411 [E] stadsarchief@stad.antwerpen.be [W] www.felixarchief.be
Meer informatie: vraag het uitgebreide informatieboekje *Stadsarchief wordt FelixArchief* door een e-mail met uw gegevens te sturen naar stadsarchief@stad.antwerpen.be